

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 329.12:316.653/658

ЛІБЕРАЛЬНА ТЕЧІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ СУСПІЛЬНІЙ ДУМЦІ ТА У НОВІТНЬОМУ ДЕРЖАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

Махінла Ю.Б.

Одеський національний економічний університет

У статті висвітлюються теоретичні та практичні аспекти становлення і розвитку ліберальної течії в українській суспільній думці. Розглядаються місце та роль засад лібералізму в процесах новітнього державно-будівництва. Подається специфіка формування ліберального сегменту політичного спектру суспільства в умовах посттоталітарної країни. Аналізуються світоглядні основи традиційного й сучасного лібералізму, його соціально-економічні підходи в контексті глибинних демократичних перетворень, особливостей масової свідомості перехідного суспільства. Пропонуються авторські узагальнення і висновки щодо осмислення історичної спадщини національного лібералізму, актуалізації його цінностей для подолання кризових явищ і подальшого сталого розвитку України як нової незалежної держави Східної Європи.

Ключові слова: лібералізм, особистість, індивідуалізм, традиція, політичний спектр, ідеологічні засади, демократія, спадщина, державотворення, національні особливості, економічні реформи, європейські цінності.

Постановка проблеми. Процеси новітнього державотворення в Україні тісно пов'язані з суспільно-політичною трансформацією, економічними перетвореннями, конституційною реформою, соціокультурними та гуманітарними аспектами. Увага до останніх, на нашу думку, має зростати, особливо з огляду на глибинну кризу державності, що переросла у пряме силове протистояння, ускладнене зовнішнім втручанням. Пошук варіантів подальшого буття української політичної нації, визначення її місця в складному геополітичному просторі має спиратися на неупереджений аналіз історичної спадщини, зокрема української суспільно-політичної думки двох попередніх століть. Протягом цього часу українські інтелектуали висували власні концепції вирішення українського питання, подолання тривалої бездержавності. Короткий період існування національної державності 1917–1920 рр. знову загострив традиційну дискусію щодо її життєздатних моделей, ідеологічних доктрин, морально-етичних засад діяльності провідної верстви, співвідношення внутрішніх та зовнішніх чинників поразки Національної революції. Звернення до ліберальної течії української суспільної думки минулого видається нам важливим кроком у подальших дослідженнях корисного національного досвіду, продуктивним шляхом визначення аксіології існування і розвитку сучасної України.

Наприкінці ХХ століття широкого резонансу набула думка, висловлена Френсісом Фукуямой – лібералізм, як система цінностей і політико-економічна доктрина, довів свою ефективність та універсальність. В цьому сенсі ставилося питання про так зване завершення історії, пошуків рецептів процвітання, а подальше існування людства пов'язувалося з необхідністю масштабного впровадження ліберальних механізмів. Становище лібералізму як однієї з трьох найбільш впливових ідеологій Західної цивілізації ставить логічне питання – якою мірою він сприймається в Україні, яка з самого початку відновлення державності проголошувала європейські пріоритети розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Певним аспектам становлення і розвитку ліберальної течії в українській суспільній думці та у новітніх процесах державотворення в Україні присвячені окремі наукові розвідки та праці таких вітчизняних дослідників, як В. Воронкова, І. Ясир, Н. Василенко, Л. Горкін, А. Слюсаренко, М. Томенко, О. Прицак, В. Яблонський, Я. Латко. Автори цих досліджень розглядають історичні витоки, зародження та еволюцію лібералізму на українських землях впродовж Нового часу та на початку Новітньої доби, аналізують документи деяких громадсько-політичних об'єднань, діяльність їхніх чільних представників, теоретичні й публіцистичні роботи визначних мислителів. Втім питанням сучасного становища національного різновиду лібералізму, можливості реалізації його проектів у ході політико-економічної трансформації українського суспільства і держави приділяється недостатньо уваги. Як видається, краді напрацювання ліберальної теорії та практики потребують більш глибокого осмислення та освоєння, залучення у реформаційні процеси сьогодення. Ліберальні підходи мають, на нашу думку, нерозкритий потенціал в контексті новітніх суспільних викликів, світоглядні цінності лібералів постають важливим джерелом побудови гуманного демократичного суспільства, підґрунтям для розв'язання кризових, конфліктних ситуацій в Україні.

Мета статті. Ґрунтуючись на вже існуючому рівні розробки даної проблематики, її інтелектуального осмислення у попередніх працях, висвітлити теоретичні та практичні аспекти становлення і розвитку ліберальної течії в українській суспільній думці, спираючись на історичну спадщину європейського лібералізму, його позитивний досвід, нагромаджений у сфері вирішення нагальних політичних та соціокультурних питань. Крім того, метою є представити специфіку процесів формування ліберального сегменту партійно-політичного спектру суспільства сучасної

України, а також проаналізувати його соціально-економічні підходи, які дедалі більше актуалізуються в умовах кардинальних трансформацій в державі, що спостерігаються останніми роками.

Виклад основного матеріалу. Певна частина українського політикуму, інтелектуального середовища позиціонує себе як послідовних лібералів. Зважаючи на тривалий антиліберальний історичний досвід, варто, на нашу думку, прояснити засадничі ліберальні цінності. Йдеться, насамперед, про пріоритетність індивідуальної свободи, дівість політичної демократії, гуманістичні морально-етичні виміри. Підвалини класичного лібералізму ґрунтуються на розумінні прав і свобод людини як найбільшої цінності, на тлі якої колективістські, національні, етнічні, суспільні та державні розглядаються як похідні. Економічна доктрина лібералізму передбачає непорушність інститутів приватної власності, гарантії її всебічного законодавчого захисту. Практика країн, що дотримуються тих чи інших моделей ліберальної демократії, демонструє реальність поділу влади, недопущення її узурпації або монополізації. Потужні антимонопольні заповідники створені й функціонують в бізнесовому середовищі.

Водночас лібералізм як теорія і програма зазвичай свою гнучкість, здатність адекватно реагувати на швидкоплинні суспільні зміни. Новітній історичний час позначений процесами досить глибокої трансформації класичного лібералізму, його ідеологічних опонентів. Поява неоконсерватизму, соціального лібералізму стала свідченням оновлення традиційних, «органічних» підходів минулого.

Слід зазначити, що існуючий історичний досвід проникнення, сприйняття і поширення ідей лібералізму на українських землях є достатньо суперечливим. На межі Нового і Новітнього часу представники нечисленної української інтелігенції лише робили перші кроки щодо рецепції ліберального світобачення. Напівфеодалістичній реалії буття українців в Австрійській та Російській імперіях явно не були придатним ґрунтом для вкорінення ліберальної думки. Можна припустити, що одвічна контрверсія між національним і соціальним визволенням зробила прихильників лібералізму своєрідними заручниками цього протистояння. В українській суспільно-політичній думці ця тенденція виявляла себе досить часто, ускладнюючи просування ліберальних ідей і відповідних перспектив розвитку.

Одна з ключових спроб «прищеплення» лібералізму в Україні пов'язана з діяльністю М. Драгоманова, який у доступний йому спосіб прагнув поширити вже досить впливові, особливо у Західній Європі, ліберальні ідеї. Його зусилля наражалися на величезні труднощі з огляду на тодішню бездержавність українського народу, соціальну і національну несвободу. Слід взяти до уваги й такий негативний фактор, як переважне захоплення українських «хлопоманів» і громадців аполітичним культурництвом. Окрім власне українських діячів намагання популяризації ліберальних ідей пов'язані з активністю представників російського «вільнодумства» в Україні на початку ХХ століття. Ці початкові спроби можна охарактеризувати як фактично невдалі,

зумовлені як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками, зокрема авторитарними ілюзіями мас та слабкістю організаційних структур.

Короткий період демократії на теренах колишньої імперії Романових (лютий-жовтень 1917 року) надав історичний шанс ліберальній течії. Вагомі позиції в суспільстві і політиці мала партія конституційних демократів (кадети), яка за доби тоталітаризму, ідеологічної монополії комуністів була фактично приречена. Певний час ліберальні настрої побутовали в середовищі окремих представників колишньої партії кадетів, що працювали в системі Всеукраїнської Академії наук. Подальша доля носіїв ліберальних цінностей є предметом наукової дискусії, політичних дебатів, зокрема серед тих, хто визначає себе лібералом сучасності. За чверть століття в незалежній Україні було чимало спроб залучення ліберальної спадщини у новітні політичні практики. Виникали різноманітні громадські, політичні об'єднання, партії, науково-дослідні, аналітичні центри, що проголошували відданість ліберальній ідеї. В колах новітніх українських лібералів точиться полеміка щодо походження, теоретичних витоків, визначних постатей національно орієнтованого лібералізму. Так, аналітики ЛПУ оголошували видатними представниками ліберального напрямку В. Антоновича, М. Грушевського, ідеологів Кирило-Мефодіївського братства. Проте такі оцінки поділяють далеко не всі дослідники, вважаючи їх суб'єктивними і не цілком коректними [1].

Слід зазначити, що під сучасну пору поширеною є точка зору про те, що ліберальний напрямок в українській суспільно-політичній думці фактично започаткував М. Драгоманов. Визначаючи, що діячі Кирило-Мефодіївського братства сповідували деякі ліберальні ідеї, він наголошував, що в цілому вони все ж не можуть бути віднесені до класичних лібералів [2]. Крім того, він пропагував створення суспільства, що ґрунтується на принципах об'єднання гармонійно розвинених особистостей, а шляхом досягнення цього стану має бути федеративний устрій, широка децентралізація, самоврядування громад і територій. Так, в листі до І. Франка Драгоманов подає власне бачення майбутньої Української держави: «Принципи сучасної світової цивілізації, що найбільш відповідають прогресу: лібералізм в його найбільш послідовній формі, федералізм – в державних справах, демократизм – в соціальних справах з найбільш твердою гарантією – асоціацією в справах економічних, раціоналізм – в справах письменницьких, наукових» [3]. Поєднання національного українського руху з європейським лібералізмом та демократичними традиціями характеризує підхід Драгоманова. Водночас для його світобачення притаманні й виразні симпатії до соціал-демократії. Для тієї доби поширення різних версій соціалістичного вчення стало певним трендом.

Зазначимо, що згодом ліберальні ідеї Драгоманова певною мірою сприйняли представники української інтелігенції, зокрема М. Павлик, І. Франко, Б. Кістяковський. Цю думку поділяє І. Лисяк-Рудницький, який згадував молодого Франка: «В перший період він став соціалістом, але яскравого Драгоманівського ліберального і персоналістського

складу» [4]. Ліберальні гасла іноді лунали й під час теоретичних дискусій періоду першої російської революції 1905 р., згодом знайшли своє відображення у збірці «Віхи», де містилася принципова критика теорії і практики більшовизму.

Значну роль у розробці теоретичних засад лібералізму відіграв Б. Кістяковський. В його творчості є виразно відчутним вплив концепції М. Драгоманова, вагома частина його наукової діяльності пов'язана з редагуванням і наступним виданням ключової праці М. Драгоманова «Політичні твори». У своїх творчих пошуках Б. Кістяковський впродовж значного часу займався питанням співвідношення соціальних і ліберальних підходів у вирішенні нагальних проблем суспільного розвитку. Рубіжною стала наукова розвідка 1902 року «Російська соціологічна школа і категорія можливості», яка засвідчила його остаточне зближення з ліберальною програмою. Пізніше М. Василенко гідно оцінив світоглядну трансформацію Б. Кістяковського: «Адже він першим перейшов від марксизму до ідеалізму» [5]. Наступним етапом роздумів вченого стала стаття «Держава правова і соціалістична», видана 1906 року. В ній йшлося про рішучу потребу поєднання соціального і ліберального, а також обґрунтовуються світоглядні засади правової держави.

До плеяди ліберальних мислителів України відносимо також М. Туган-Барановського й М. Славинського, які висунули власне тлумачення даної ідеології. Вони, як і інші фундатори Академії наук, В. Вернадський, Б. Кістяковський, А. Кримський, значною мірою сприяли поширенню ліберальної ідеї в Україні. Так, серед суджень М. Туган-Барановського є переконання у здатності науки вирішувати гострі соціальні проблеми, про що зокрема йдеться у статті «Вплив ідей політичної економії на природознавство і філософію». Водночас доволі суттєвим було обґрунтування важливої ролі приватної власності в системі економічних відносин. Позиція видатного економіста саме в цьому питанні суттєво відрізнялася від розмаїтих соціалістичних підходів, він зокрема стверджував: «Сучасне людство не може обійтись без цього стимулу господарської енергії. Тому повне припинення дії приватної господарської системи було б рівнозначно економічному, культурному і взагалі соціальному занепаду» [6].

Крім того, вчений вдався до аналізу питання щодо вагомості ролі особистості в політико-економічному житті. «Правда, – писав він, – що інтереси різних суспільних класів є різними, і, залишаючись на точці зору кожного з цих суспільних інтересів, доводиться висувати на перший план різні завдання теоретичного дослідження. Проте є можливість піднятися над цим розмаїттям інтересів, знайти таку точку зору, з якою практичні висновки науки мають бути обов'язковими для всіх суспільних груп, незалежно від їхніх приватних інтересів». Таким визначальним принципом автор вважав людську особистість. «Центральною ідеєю сучасної свідомості – стверджував він, – є сформульована Кантом ідея верховної цінності і, як висновок – рівноцінності людської особистості. Будь-яка особистість є верховною ціллю в собі, внаслідок чого всі люди є рівними, як носії святині людської особистості. Це і визначає верховний практичний інтерес, з точки

зору якого може бути побудована єдина політична економія: інтерес не робітника, капіталіста чи землевласника, а людини взагалі, незалежно від її приналежності до того чи іншого класу» [7].

Пріоритет прав особистості є серцевиною ліберальної доктрини, бачення перспективи суспільного розвитку ґрунтується саме на цьому принципі. Вищезгаданий М. Драгоманов також виходив з цієї засадничої ідеї, зокрема у розробленому ним конституційному проекті «Вільна спілка» на перший план висувається вимога творення держави на підставі широких політичних свобод. Мається на увазі система із дотриманням прав людини і громадянина, з юридичною недоторканністю особистості, життя, приватної кореспонденції, з гарантіями національно-культурних, мовних прав меншин. Вчений постає твердим прихильником свободи сумління, друку, громадсько-політичних об'єднань, вільного вибору місця проживання і занять, цивілізованого спротиву незаконним діям державної бюрократії. Рівність громадян перед законом, гармонійне поєднання прав та обов'язків, на його думку, не можуть бути скасованими жодним законодавством за винятком, проте, настання якихось надзвичайних обставин [8]. В центрі уваги дослідника знаходиться питання взаємин по лінії громадянин – суспільство – держава, воно є помітним у багатьох трудах М. Драгоманова. В своїх роздумах він значною мірою звертався до демократичного досвіду європейських держав (стаття «Швейцарський союз»).

Як відомо, індивідуальні права є наріжним каменем системи ліберальних цінностей. Зокрема і Б. Кістяковський безумовно поділяв принцип юридичної рівності людей, пріоритет прав особистості, вважаючи, що саме це створює надійне підґрунтя правового порядку. В своїй статті «На захист права» він наголошував: «Головний й найбільш істотний зміст права складає свобода. Правда, це свобода зовнішня, відносна, обумовлена суспільним середовищем. Проте внутрішня, більш безумовна, духовна свобода можлива лише за наявності свободи зовнішньої; остання є найкращою школою для першої» [9]. В умовах сьогодення доречною виглядає згадка про аналіз ситуації в російському суспільстві, про яке вчений зауважив: «Російська інтелігенція ніколи не поважала права, ніколи не вбачала в ньому цінності, й з усіх культурних цінностей право було у неї в найбільшому занепаді» [10]. Не менш актуальним видається твердження про те, що державна влада має спиратися не на свою силову складову, а на правову, законну. В даному контексті вкрай важливого значення набуває система судочинства, її незалежний, справедливий характер. Такі підходи свідчать про розробку визначним українським вченим концепції правової держави у майже завершеному вигляді. У своїй праці «Соціальні науки і право» він підкреслює, що правовий устрій держави є складним апаратом, для приведення в дію якого, для його ефективного функціонування потрібна постійна громадська активність. Окремо взятий громадянин, суспільство загалом мають невтомно працювати на захист народного права. В умовах транзитивних, постреволуційних суспільств нерідко побутує думка про можливість й корисність

тимчасового обмеження прав і свобод громадян, посилення авторитарних механізмів державного управління. Як видається, така постановка питання оцінюється Б. Кістяковським цілком однозначно, адже він аргументовано довів небезпечність такої теорії і практики.

Однією з ключових ліберальних цінностей є самоврядування громад як надійний фундамент демократичного суспільства. Така точка зору знайшла своє відбиття й у науковій та публіцистичній творчості М. Драгоманова. Дієві інститути самоврядування постають засобами реальної децентралізації в державі, механізмами здійснення народоправства. Вчений зосереджується на аналізі співвідношення громадянина і громади з одного боку, й держави з іншого. Система управління, вважає він, має вибудовуватися за принципом «знизу догори», у якій всі структури є самоврядними і діють за лінією громадянин – громада – район – область – держава, причому лише державні органи не є органами самоуправління.

Всупереч поширеним серед праворадикальних, націоналістичних, популістських політичних сил упередженням щодо національної індивідуальності, навіть космополітизму лібералів, національна ідея також знайшла своє належне місце у світобаченні української інтелігенції. Так, М. Драгоманов в своїй роботі «Дивні думки про українську національну справу» переконує, що сама по собі ідея нації не зможе привести людство до свободи і правди для всіх. Необхідно шукати щось інше – загальнолюдське, що стоїть над усіма національностями і примиряє їх. Проте такий підхід зовсім не суперечить ідеї етнічності, національності, а лише створює її вищий порядок [11]. Подібне бачення проблеми спостерігаємо у творчій спадщині Б. Кістяковського, В. Вернадського, А. Кримського, зокрема у їхніх пропозиціях щодо організації української науки. В листі В. Вернадського до А. Кримського з нагоди його 70-річчя йдеться й про це гостре питання, що видається особливо важливим в контексті деяких звинувачень відносно неукраїнської позиції президента Української Академії наук В. Вернадського. Він зокрема стверджує: «Моя наукова робота для мене, а, власне, і для вас, стоїть на першому місці, але культура українського народу на рідній мові, наукова його творчість і думка на цій мові в критичний момент історії нас об'єднали. Ми з вами обрали правильний шлях в критичний момент історії української наукової роботи» [12].

Особливе місце в історичній спадщині українського лібералізму посідає питання моральності та співвідношення цілей і засобів боротьби. М. Драгоманов зробив значний внесок у популяризацію етичних основ політичної діяльності. Його гасло про те, що політика потребує чистих рук, стало провідним, але лише для частини свідомої української інтелігенції, що брала участь у національно-визвольному русі. В проекті Статуту українського суспільства, що спільно розроблявся з іншими авторами, М. Драгоманов застерігає: «Вбивство будь-якої людини (вбивство, що суперечить одному з положень про права людини і громадянина) ніколи не повинно бути завданням ні всього «Вільного союзу», ні будь-якого з його відділів...» [13].

На початку ХХ століття український лібералізм продовжував пошук свого місця в суспільно-політичних процесах, поглиблював теоретичні, програмні положення, особливо в умовах наростання кризи російського абсолютизму. В середовищі політичних об'єднань, що існували в той час, були представлені й ліберально орієнтовані (Українська демократична партія, Українська радикальна партія), хоча вважати їх послідовними виразниками ліберальної програми як такої все ж було б перебільшенням. У ході революційних зрушень 1905–1907 років, короткого демократичного періоду лютого-жовтня 1917 року ліберальні діячі та партії намагалися стати більш впливовими, але не завжди знаходили в Україні питомих підтримку і широку підтримку. В історії новітньої української суспільно-політичної думки вагоме місце посідає І. Лисяк-Рудницький, який виявив у своїй діяльності та науковій творчості незмінну відданість ліберальній ідеї. Його тлумачення національної історії, змістовного наповнення української політико-правової думки заслуговує більш глибокого вивчення й за сучасних трансформаційних процесів. Вчений вдався, окрім досить традиційного розгляду ідеологічних засад націоналізму і комунізму, ще й до неупередженого аналізу ліберальної течії.

В сучасному українському партійно-політичному спектрі, що сформувався за доби незалежності, ліберальні сили представлені кількома об'єднаннями, показники електоральної підтримки яких залишаються на достатньо незначному рівні. Серед критичних зауважень на свою адресу українські ліберали часто чують те, що їхньою проблемою у минулому і тепер є серйозна недооцінка етнічного, національного виміру державотворення. На думку їхніх опонентів, надто великий акцент ставиться на загальнолюдських цінностях, на концепції індивідуальної свободи і демократії, вільної конкурентної економіки, позбавленої прямого державного втручання. Втім, на нашу думку, в умовах реформ, зокрема децентралізації, особливий інтерес становлять ліберальні пропозиції щодо механізмів прямої демократії в системі організації державної влади, регіонального і місцевого самоврядування. Нагромаджений позитивний досвід країн ліберальної демократії потребує подальшого вивчення і застосування в Україні.

Об'єктом критики правих консерваторів і лівих радикалів часто ставали програми лібералів, які здавались їм нереальними для України, позбавленої власної державності, непридатними для народу, що жив у імперіях з авторитарно-бюрократичним ладом. Ліберальні ідеї нерідко сприймалися малоосвіченими масами в Україні як почати утопічні й тому не змогли набути масової чи хоча б відносно широкої громадської підтримки.

В найновіших суспільних обставинах лібералізм в Україні отримав черговий історичний шанс. Урядовий курс на євроінтеграцію, його певні успіхи можуть стати сприятливим фактором у розкритті потенціалу ліберального вектору розвитку країни. Під сучасну пору близько десяти українських громадських і політичних об'єднань декларують свою приналежність до ліберального чи неоліберального спектру (Ліберальна партія

України, Ліберально-демократична партія України – «Захищена Особистість», «Приватне – понад усе», Християнсько – ліберальна партія України, Ліберальна партія України (оновлена), «Україна майбутнього» тощо). Критично важливого значення для прогресу ліберальних настроїв і устремлінь в Україні набувають інститути громадянського суспільства, зокрема широкі надпартійні громадські рухи (з 2015 р. діє громадська організація «Ліберально-демократична ліга України», яка прагне консолідувати ліберально мислячу молодь).

Висновки та пропозиції. Постулати класичного лібералізму, на нашу думку, мають бути творчо опрацьовані, адаптовані до поточних економічних, політичних, морально-психологічних реалій. Адже для України, як і для цілої низки країн посткомуністичного світу, є притаманним неприйняття частиною соціуму так званих імпортних, «чужих» норм і цінностей. Сегмент політичному України, орієнтований на ліберальні моделі провідних країн західної цивілізації, має враховувати це складне явище, пропагуючи їх у пострадянському перехідному суспільстві. Проявом доволі слабкої затребуваності новітніх ліберальних структур в Україні, їх подекуди неспроможності налагодити ефективний діалог з суспільством, спростувати деякі неадекватні уявлення про сутність лібералізму, що іноді переважають у масовій свідомості, є парламентська історія ліберальних фракцій та груп.

Тенденцією розвитку сучасних європейських ідеологій стало їх помітне зближення у деяких важливих позиціях. Частина дослідників говорить про наявність ліберально-консервативного консенсусу, про лібералізацію соціал-демократії і навпаки. Аналіз програм і діяльності ліберальних об'єднань в Україні свідчить про розповсюдження даних трендів і у вітчизняному політичному просторі. Спостерігається запози-

чення і використання доволі значної кількості категорій та понять, притаманних лівим і лівоцентристським силам. Слід також зважати на дуже тривалий період тоталітаризму з його ідеологічним монополізмом, вкоріненням в свідомості мас і правлячої номенклатури певних світоглядних стереотипів. Іноді навіть йдеться про сформований радянською пропагандою унікальний тип людини зі специфічним менталітетом, який вкрай повільно змінюється в нових умовах. Важке сприйняття пересічними громадянами політико-ідеологічних і економічних новацій неодмінно відбивається й на формуванні ліберального співтовариства. Так, серед рядових членів, лідерів ліберальних об'єднань значний відсоток становлять колишні члени КПРС або утворених в 1990-ті роки комуністичних, соціалістичних, інших лівих партій. Подібні явища мають місце і в історії українського парламентаризму [14].

Слід зазначити, що певні ліберальні принципи реалізувалися у політичному, економічному, духовно-культурному житті суверенної України, вони тією чи іншою мірою підтримувалися урядами, президентами, представниками місцевого самоврядування [15]. Врешті ухвалена 1996 року Конституція України в цілому просякнута, на нашу думку, ліберальним, гуманістичним духом. Проблемним аспектом видається рівень відповідності офіційно проголошуваних урядових економічних доктрин, програм, концепцій нагальним завданням внутрішнього розвитку. Йдеться, зокрема, про співвідношення ліберальних декларацій, спрямованих назовні, з повсякденними реаліями українського буття. На наше переконання, ліберальна ідея має майбутнє в Україні, будучи тісно пов'язаною з кращими національними традиціями, із здатністю відповідати соціальним викликам поточного суспільного життя та перспективи України як нової незалежної держави Центрально-Східної Європи.

Список літератури:

1. Воронкова В.Г., Ясир И.Д. Зарождение и эволюция либерализма в Украине в XIX – начале XX века. – Донецк, 1993.
2. Документи Кирило-Мефодіївського братства // Костомаров М.І. Закон Божий. Книга буття українського народу. – К.: Либідь, 1991. – С. 33–39.
3. Драгоманов М.П. Листи до Івана Франка. – Варшава, 1937. – Т. 1. – С. 83.
4. Лисяк-Рудницький І. Іван Франко у своїх німецьких писаннях // Між історією і політикою. – Мюнхен, 1973. – С. 130.
5. Василенко Н.П. Богдан Александрович Кистяковский // Социологические исследования. – 1994. – №№ 2, 4, 5.
6. Горкін Л.П. Михайло Туган-Барановський – мислитель, вчений, громадянин // Туган-Барановський М.І. Політична економія. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 21.
7. Там само.
8. Драгоманов М. Проект оснований устава Украинского общества «Вольный Союз» – «Вільна Спілка» // Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Історія української конституції. – К.: Т-во «Знання України», 1993. – С. 53.
9. Кистяковский Б. В защиту права (Интеллигенция и правосознание) // Вехи: Сборник статей о русской интеллигенции. – М.: Новости, 1990. – С. 101–130.
10. Там само. – С. 110.
11. Драгоманов М.П. Вибране. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 469.
12. Прицак О. Слово про Агатангела Кримського // Вісник Академії наук України. – 1991. – № 6.
13. Томенко М. Політичні погляди Михайла Драгоманова та Дмитра Донцова в контексті формування сучасної української державності // Слово. – 1991. – № 21.
14. Абетка української політики. Довідник / М. Томенко (керівник авторського колективу). – К.: Смолоскип, 1998. – С. 71–85.
15. Яблонський В., Латко Я. Сучасні політичні партії України. – К.: Альтерпрес, 1999. – С. 129–134, 189–192.

Махинла Ю.Б.

Одесский национальный экономический университет

ЛИБЕРАЛЬНОЕ ТЕЧЕНИЕ В УКРАИНСКОЙ ОБЩЕСТВЕННОЙ МЫСЛИ И В НОВЕЙШЕМ ПРОЦЕССЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

Аннотация

В статье освещаются теоретические и практические аспекты становления и развития либерального течения в украинской общественной мысли. Рассматриваются место и роль принципов либерализма в процессах новейшего государственного строительства. Представлена специфика формирования либерального сегмента политического спектра общества в условиях посттоталитарной страны. Анализируются мировоззренческие основы традиционного и современного либерализма, его социально-экономические подходы в контексте глубинных демократических преобразований, особенностей массового сознания переходного общества. Предлагаются авторские обобщения и выводы относительно осмысления исторического наследия национального либерализма, актуализации его ценностей для преодоления кризисных явлений и дальнейшего устойчивого развития Украины как нового независимого государства Восточной Европы.

Ключевые слова: либерализм, личность, индивидуализм, традиция, политический спектр, идеологические принципы, демократия, наследие, государственное строительство, национальные особенности, экономические реформы, европейские ценности.

Makhinla J.B.

Odessa National Economics University

THE LIBERAL COURSE IN UKRAINIAN SOCIAL THOUGHT AND IN THE NEWEST PROCESS OF STATE BUILDING

Summary

The article highlights the theoretical and practical aspects of the formation and development of the liberal trend in Ukrainian social thought. The place and role of the principles of liberalism in the processes of modern state building are considered. The specifics of the formation of the liberal segment of the political spectrum of society in a post-totalitarian country are presented. The ideological foundations of traditional and modern liberalism, its socio-economic approaches in the context of deep democratic transformations, and the peculiarities of the mass consciousness of a transitional society are analyzed. Authors' generalizations and conclusions on understanding the historical heritage of national liberalism, actualization of its values for overcoming crisis phenomena and further sustainable development of Ukraine as a new independent state of Eastern Europe are offered.

Keywords: liberalism, personality, individualism, tradition, political spectrum, ideological principles, democracy, heritage, state building, national characteristics, economic reforms, European values.